

ACC. N:R M. 9265: 1-52. + 1 teckning (30a).

Landskap: *Skåne*
Härad: *Luggude*
Socken: *Väsby*
Uppteckningsår: *1943*
Upptecknat av: *Emil Jönsson*
Adress: *Norrum, Hørsenborg*
Berättat av: *Densamme*
Född år *1861* i *Väsby by*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Juleder för och nu

L.u.F. 34.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R M. 9265:1

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Skåne

Härad: Luggude

Socken: Väsby

Uppteckningsår: 1943

Upptecknat av: Emil Jönsson

Adress: Norrum nr Hornsberg

Berättat av: Jee

Född år 1861 i Väsby by

Om Julaseder förr och nu.

Visserligen har mycket skrivits om se-
der och bruk vid julfirande igenom ti-
derna, så man ventar skulle tro, att det
om icke mera något vore obekant, men
vid jämförelse av förra och nutida bruk,
möjligen kan framkomma något som in-
gen givit viddare akt på, och således för-
bisett, eller uteglömt. Jag minns, i
mitt hem, och under min uppväxttid
hur vi barn redan glädde oss åt, när
vi hörde nämnas julen i annalkande och
gingo hjälpa till att hålla upp säckarna

oppe på loftet i stugulängan, der i alla
bondgårdar spannmålsmagasinet var
belägit. Låden östes med en stor "träskof-
fa" i ett halvtunne-mått eller i "skäppan".
Det skulle vara råg till både sikte och grov-
bröd, men även korn skulle mätas på
särskilda säckar, till siktemjöl. Vete
hade vi inte på den tiden (innan 1875)
och ingen annan bonde i Wäsby by häller.
Som det inte fanns andra än väderkvar-
nar, så måste man vara försigtig och
taga julamalnningen till kvarnen långt
innan jul, ifall det bleve lugnt i adventet.
Jag minns att något år blev det omöjligt
för väderkvarnarna att mala, och då må-
ste vi köra till vattenkvarnarna ovanom
Engelholm. Men julamalnningen skulle
alltså alenast tas till kvarn för endast

folket, utan alla kreaturen skulle ha sin
spammål orolen, så att inte man behöfve
höra till onölles om jul. Möllarne voro ju
angelägna att få utmalat till julen och ville
helst sen vara fria och vila sig från sin
ofta nattoch dag sömnlösa skötande
kvarnen, när det blåst. Därför när det togs
ut julmalning, så fick det vara ett stort lass.

För tiden behöfves ingen frukta för att inte
gå onalet till jul, ty om vint "värmöllarna"
skulle kunna, så fins elektriska, eller och
drivas många väderkvarnar med motorkraft
eller kan man få köpa siktsmjöl i snart sagt
varje butik. En stor del landbrukare ha jälv
elektrisk kvarn, eller och motorkvarn.

Den första i våra orejder, som satte upp en ång-
kvarn vid sidan om sin väderkvarn var
Gunnarsson på Rings-torp 1869. Der kunde

man få leyta sig till siktemjöl för hel säd.
Att märka är, att det aldrig bekrades sikter-
mjöls, eller så kallat "sötta brö" i Skåne, i var-
dags-lag, mer än vid högtiderna och så om
någon i familjen dog, eller i byalaget fira-
des bröklöpp, eller begravning. Men den
seden att komma med s. k. förming up-
hörde just några år innan jgg föddes.
Således äts endast grovbröd rågbröd alltid i
vardags-lag. Man skulle ju bereda malt-
et om efterhösten, men själva julastryggen
försiggick 8 eller 14 dagar före jul, och då brygg-
des så mycket att ätonirskont, sedan julolet,
räckte långt fram på sommaren och blev då
svasdrickat mycket svalt, men ansågs då bättre
att blanda det i omjölki. Nu för tiden har man
ingen omsorg om juladrikkat, ty alla slags be-
yggare passera genom leyn, till och med skändes

ACC. NR M. 9265:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ramlösa vatten landet rundt. Man slip-
per att husa de gammaldags stora öl- och
dricka tunnorna och oraltkvarns-stenarne
ha satts som trädgårdsbord, eller som runne
i stensamlingen på gården. Maltfabrika-
tionen eller konsten att göra malt, ha bönderna
numera för länge sedan glömt och alla de gamle
"malt-kölnerna" äro nedbrutna. Drickalugg-
garne komma hem till dörrarne med alla
slags drycker, utom "starka drycker" och mjölk.
Gilla brännvin måste ju också anskaffas,
ty vanligt var en "snaps" till lutfishen. Rykter
och föreningar och goodtemplare hade ingen
hört talat om. Rys-drycker var det en lätt
sak att få köpa, för den der hade pengar, då det
inom vår församling fanns icke mindre än tre
ställe der laglig försäljning av sådana drycker
företogs. Dessa voro: Höganäs gästgivaregård

stenkolsholagets som kallades Hotell Höganäs
och det tredje stället handlanden A. Nilsson för
"Finallen i Västerby" i Västerby kyrkoby. Den senare
handlanden sålde dock ej brännvin eller konjak.

Allt som tiden gick, så skulle det ju
slaktas innan julen, varföre gödningen av
dertill utredda djur; svin, fäkräk, får, skulle
så mycket som möjligt försöras och påskyndas.
Många av bönderna kunde själva slakta
alla slags djur, med undantag för hästar, ty
dem skulle den s. k. Rackaren avliva och flä.
Endast med fäkratur förkorn bedövning
medelst ett slag i skallen, före slakten, men
svin och får, stuccas direkt med kniven utan
bedövning, och så mycket grymmare,
så förhindrades svinen att skrika, genom
svärning om trynet med ett starkt, klent
rep. Tidigt fick jag vara med och lära

hur det gick till vid slakten. Jag skulle väl
späke med tiden kunna utföra det, som
även inträffat. Man begagnade alltid det
upp och ned vända saltet för att lägga
svinet på vid avlivandet. En annan, van-
ligen den som skulle slagta, gick in i göt-
tsvinets kätte och lade en drag-ögla med
ett starkt rep, över svinets rygg och emellan
frambenen. Då öppnades dörren och svinet
släpptes ut, men slagaren följde efter och höll
i repet. Var det ett stort svin, så måste de
andra oredhjälparne (tre annan var det alltid vid
svinslagt) Man lät då djuret hoppa och skrika
tills det kom i närheten av det upp o nedvända
saltet, då alla annan rusade fram och
greps tag i det något uttrötta svinet, samt
vältrade det upp på karret. Nu surrar slag-
taren det klara ovan-nämnda repet om trynet

Detta obarmhertiga nos-surrande, är dock nödvändigt, ty annars skulle svinet kunna bita slagturen i den högra armen just när kniven sattes i bröstet och derigenom stickas fel och plågorna fördubblas. Att börja med kunde jag få tillhåndsåhåll en lunk grovt rågmjöl. Kom en modig pige tog med handen och strödde i det utströmmande blodet, i en förtent kopparkettel, under det hon rörde med ett rösträ, så att inte blodet hann att "levras", (stelnat). Eller kunde jag få i uppdrag att med en snara om svinet's båda bakfötter, hålla sträckt, så att inte svinet gjorde fatt på karets lagg med klövarne, ty då hoppade det av karett med våld. Men vid slakten av julagrisen, var det allt ännu säkrast med en större handfast karl till att hålla bakfötterna. Bittida om morgonen

på slaktedagen skulle någon göra en stark
fyr under en stor koppar-kittel full med
vatten, till att skälla svinet bred. Kett-
len stod på trefot i den store köks spisen
och då vattnet kokte, länsade man något
derav i en trä-balja, eller annan kettel, var-
efter två starka karlar greps i ketteln grova
koppar-öron och leuro ut och hällde vattnet
på svinet som placerats i samma salte-
kar som nyss användes till slaktebänk.
Här vändes och vreds svinakroppen så att
det heta vattnet skulle ta överallt, och då
"toet" (borsten) lossnat och klövarne gick lätt
av, så gällde det att skyndsamt lyfta svin-
kroppen upp ur karet och lägga den på
en för tillfället gjord bordställning, för rakning
och putsering. Aktsamt var av nöden så
att inte svinet fick ligga för länge i skålt-vattnet

ty då fastnade borsten igen, derför näste
man hastigt lägga oppr. svinet på bord
ställningen. När hela slaktkroppen var
fin-rakad och skolid med kallt vatten, på
stackes ett trä igenom senorna på bakbenen.
Trät kallades för "hänge"-trät, var av särskild
svängd konstruktion och hela svinet upp-
hängdes, antingen på en stark nagel, eller
vanligast på en steg, rest emot en husvägg
eller själv på takstegen fick tjänt göra, om
det var mycket stort svin. Träbarna togs
ut och huvudet skars av. Huvudet kallas
"svina-hösen" och klövs huvudet så kallades
delarna för "dyr-låsen". Av svinahuvudet gjor-
des det berömda syltfläsket. Men innan
det koktes näste en extra skällning och
rakning, såväl med huvud som flötterna
noggrant utföras. Farnar och övriga in-

älskor mottogs av höks-pigorna, i ett stort
"resle" (säll) fyllt med halva överbradt med
ett lakan. Tarmarne och magen skildes
ifrån, vändes ut och in, samt skrapades
skurades och sköljdes väl på insidan som
sälunda blev yttersidan på "gjälstorna" och
pölserna. I dessa gjälster stoppade en förstan-
dig hushållerska, med tummen ned blodet
och mjölet. Härtill begagnades "pöls horn", en
2 1/2 a 3 fm bit av ett kokhorn, stort för stora och
litet för mindre tarmar. Detta sattes i tar-
men genom att tarmskinnet krängdes på
hornkanten, varefter hushållerskan tog
pöls degen, blod-degen med höger hand och lake
degen i den trätt som pöls hornet utgjorde,
samt stoppade med samma höger tarmen
och förde degen ned genom hornet. Allt efter
som degen kommit igenom hornet, blände

hon med andra handen utan på tarmen
så att bloddeg "pölsan" trängdes ned till
andra ändan där en pölsepinne var ett sä-
kert stopp. Dessa pölsepinnor, som inte
Gustav Vasa kunde göra, skulle fläckas av
fingärligt fureträ, göras mycket vassa och
horkas på ett varmt ställe, och hällte då
bättre än den starkaste syträd. Det kun-
de hända, om det stoppades för mycket pöl-
sa i tarmen att den "baldna" ut och sprack.
Men om hushållerskan såg vid kokningen
någon av pölsorna som fick trum-sjukan
så var hon genast till rättes, med ett
eller flera hack med en pölsepinne, så
kanske det hjälpte. De stora pölsorna göm-
des till julen, men de små och kunde hända
att det blev en del bloddeg, pölsdeg till övers
och den fömrades genom utspädning med

mjölk och mjöl. Av denna pölse gjordes
handklappade degklimpar, som kallades
för "mjöl-hästar" (mjölhästar). Dessa häst-
ar ätos opp innan julen, men de voro fasta
liksom sammankallat bröd. Till pölsean la-
des i, innan det stoppades, kryddor av peppar
och kanel, salt, isterbitar, äppla, russin, kis-
gryn, kornsgryn, och socker. En del av Jäb-
Latern tog andan till hackepölse. Den
bereddes av rent benfritt kött, fint sönder-
hackat, samt ister eller pläskbitar, salt
kryddor och gryn av korn. En stor ekekub-
be, på vilken hackades i änd-trät, icke på
sidan, fanns i alla bondgårdar och en der-
till hack-kniv med dubbelhandtag, eller
också en vass bredlyxa (mindre bredlyxa). Jag
tyckte inte att det var något trevligt arbete
att ideligen hacka och vända köttet om på kubben.

Fruentimren som skulle stoppa dit igenom
pöls-hornen, förklarade alltid att det häng-
de ihop sig för mycket. Av får och fjärra
tur gjorde vi aldrig blodpölsa, men väl hacket-
pölsor. Beträkta vi hur de normala tidernas
julslegt nu för tiden skulle äga rum, så ha-
vi ofantligt mycket mindre. Besvär nu, än i
förra tiden. Ja, sådant det var strax före detta
senaste världskriget, behövde vi egentligen
inte tala om någon slakt av julagrisen, ty
svinen skickades till slakteriet och derifrån
utsändes charkuteri och andlande, som körde
igenom bygderna, en eller två gånger i ve-
ckan, och då kunde man få köpa sina
matvaror. Skulle åter vi själva ha slaktat
en julagris, så går det inte till på sådant
barbariskt sätt som fördom. Bedövning
av alla kreatur, som slaktas, samt köttvarmor

Korvstopningsmaskiner som drivas elek-
triskt och själva fjälstret av papper, så att inte
någon tarmrengöring behövs när ej tarmar
användas till pölsskinn. Men icke alla
bry sig om att slakta fjälgrisen hemma
ty de kunna skicka den med slakteriets
bilar och få den färdigslaktad, antingen
hela eller halva tillbakka. Men de soch före-
dra att slakta hemma, ha vanligen någon
person som är van att i byar utföra
sådana sysslor, icke på det gamla grym-
ma sättet, utan då med bedövning och
så lindring dödskamp som möjligt.
Pölsan stoppas inte med tummen, utan
hålls eller öses i fjälstern med förlägg-
sked genom pölshornet, och hacket kött
stoppas med stoppare direkt från kött-kvar-
nen. Många hushållerskor, husmödrar

conservera allt i luft-tätta slutna glas-
burkar, hela Julagrisen. Några saltad
i saltkaret, en del som kan sedan rökas
och torkas. Pens-stöpfung kunde inte
försiggå, utan vid får eller jäkreaturs slakt,
eller om gammal talg var lätt tillgå, men
ny talg ansågs bäst. Man tog en fjärding,
kutting, liten tunna med varmt vatten
så djupt att inte ljusen räckte botten. Över
på detta vatten slogs så smält talg. I denna
talg ned-doppades veckarne, gjorda av blån-gam
med en ögla i övrsta ändan på vecken, så att
flera veckas trädde på var pinne som lades
tvärs över kuttingen. Så doppades veckarne i
smält-talgen och derafter i kallt vatten, väx-
elvis, till mesta talgen fastnat på dem. De
siste omlytte veckarne, fastnade ej mycket
talg på dem varför de kallades för "präsar".

och dugde att användas vid hastig gerning
i annat mörkt rum, och kunde med ett enkelt
tryck sättas fast vid väggen ett ögonblick, i fall
man fattas ljusstake. Dessa lilla lamma-
stäfte ljus brunno alltid hastigare än vecken
kunde hinna med att brinna under, varföre
veckan förmörkade ljus-lågan, så att man
svårte syna av vecken som oftast. Att ny-
pa av vecken kallades att "snjta" ljuset, och
destill användes en "snjtesax" av messing, med
en hålighet, låda der det brända axen trängdes
in och kunde avlägsnas. Irist på sådan "snj-
tesax, kunde den som ville, väta, spotta på ny-
pan och ta om glödrocken med fingrarna, men
twick, ty annars brände man sig. Det skulle
alltid om jul-högtids-krällarna brinna två
ljus på stugbordet. Men jag minns aldrig att vi
hade andra jul-ljus än två stråmljus,

och jag tror de hatte Liljeholmens strårljus
(i blå papperspaket). De två som tänds Julafton
skulle det ena vara Fars och det andra Mors,
och vi skulle se efter vilket av dem som brann
först ut, den trodde skola först dö. Julgran-
ljus fanns inte och inte julgran heller, men
i alla fönster emot väg till julelattan, skulle tön-
das just när kyrkofolket färdades förbi, som
isynnerhet vid slädför och bjellerklang hördes.
Luciadag firades aldrig. Vi hade ej stearn-ljus
mer än på vanliga stugbordet, som alltid var jul-
bordet, der familjen och tjänarna äto gemen-
samt alla högtids- och även andra alla kvällar.
Gardiner begagnades inte för fönstren, men i de
gamla bondgårdarne fanns fönsterlämman
som skruvades fast om nätterna. Allt
besväret med lyset är ju nu en övervunnen
sak genom elektriciteten. Endast julgranen

är nu det som är ett nödvändigt besvär, i
alla hus och herrar. Men ärliga beskattningen blir
det för alla, än genom ett, än genom ett annat.
(Till slut synes bli nödvändigt att ha så bra
på alla vikt, att inkomsten vill ej räcka till.

Så några dagar före julen, måste ett av
de allra viktigaste guldskredskapen ändligen
gå för sig, nämligen baket. Hos oss ute på lands-
bygden fanns ej annat bakugnsbränsle än,
antingen kis eller halv. Det vackra huggna
guldskedet som lavats i stackar, ansågs för
dyrbart, nej björke eller annat lövträskis, eller
råg-halv fick gå an. Det måste vara en
erfaren man till att elda i bakugnen med
sådant bränsle. Inte muras sådana bak-
ugnar, om det bara muras någon alls, nu
för tiden. Men i min ungdom hade alla de
bönder som icke utflyttade vid enskiftet,

stora grästens-skorstenar och även tegelru-
rade, men med så stort hål, att man kunde
om kvällarna se himmels stjärnor, när
kikade från köks spisen upp genom skorstenspi-
pan. Det bröd som bakades till julen, var
nästan alltid av fyra slag. Av rågsiktemjöl
stora runda 15 tum och 2 tum tjockt, stora
6 tum tjocka avlånga sursöta kakor, Tunnt
 $\frac{1}{2}$ a $\frac{3}{4}$ tum, vidlyftigt 20 tum och av råg eller
kornvikte. Stora 6 tum tjocka kakor och kaff-
ringar av grovt rågmjöl. Att det sen av dessa
sorts degar bakades julagubbar, julakäring-
ar, gädd, hundar, hästar och katter och höns,
för att roa oss barn och ibland fingo vi
självra en degklump av Mor för att modell-
era efter egen uppfinning. Julabaket går
inte för sig nu, som det gick till i forna dagar,
utan är olika på flera vis. Så begagnas press-jäst

i stället för de gamla öl-jäst, eller hade vi
surdeg som inte någon numera ens kän-
ner till. Bakugnarne likna ej heller de
gamla, der de i bondgårdarna kunde elda
bakugnen med råghalm, till så tjocka
bröd som då bröskades, 6 a 8 tum grovbröd.
En man kunde krypa på "alla fyra" (hän-
och armbågar) inne i ugnen, men nu är
ugnsvalvet så lågt att ingen menniska
kan krypa i bakugnen. Oaktat flammen
från bakugnen brände flera alnar upp i skor-
stenen, intingen det eldades med ris eller
halm, så hörde jag aldrig, ej heller såg nå-
gon eldsvåda som orsakades genom bak-
ugnseldning, oaktat halmtak på alla bond-
gårdar. Således måste eldsolyckorna
uppkommit på annat sätt i den tiden.
Inte heller brukas nu för tiden att baka en

sådan onassa till julen att det brödet skulle
räcka till Kyndelsmässan ("Kyngelsmässe")
i Februari. I allmänhet onindre bakugnar,
onindre bak, eller köpa färdigbakat bröd, dock
sällan i bondgårdar, men "husare" köpa helt
re brödet. Malning av kryddor slipper nu
för tiden fruntimren ha att göra oned, ty alle
handa fint utstyrda burkar innehållan-
de färdiga kryddor, finnas i snart sagt,
alla handelsbutiker. Fint bord-salt fanns
inte i min uppväxt-tid, utan det grova salt-
et gnedes oned en hård rund sten, på köks-
bordet, der med tiden också blev en håla vid
ona hörnet, av saltgnidningen, som knast-
rade så det hördes in i stugan. När så
Julaftons onältiden var av-äten och nå-
gon fannit onandel-kärnen (ifall sådan
inlagts) och det råkat bli till pigan, så blev

Det något skämt derom, men strax lästes
bordsstäcksägelsen, av antingen den samme,
som läst förra måltiden, eller någon av oss
andra barn. Därefter lästes i bibeln, om Jesu
födelse och någon psalm. Därefter skulle
hunden och katten ha risgröt och mjölk, på
samma tallrik i köp, i stugan, då Mor satt
och hotade med fingret lillhunden Alli, som
smått onorrade, men katten drog öronen
åt sig och vågade likväl sluka i sig gröt, men
likade den i tänderna, eller den var för
varm, så hände det att katten satte sig på
bakbenen, tog med bägge tassar och klog den
uttagna gröten i golvet, till stor förnöjelse
för oss att se på. Likaså släpptes Canarie-
fågeln ut ur buren och gick framför katten
på golvet, men Mor måste även hota katten
som då endast vågade titta på fågeln, när

han hoppade endast på några tumms avstånd
ifrån honom, utan fruktan. När kuren efter
en stund sattes ner på golvet så kände få-
geln strax igen den, gick dit och hoppade in
genom den öppna dörren. Han skulle ha ham-
pfrö och en sockerbit som doppats i vatten och
battes i klämman emellan kurens stälträdor.
Om han fick dagligen socker så ådrog han sig
en blåsa på ryggen och dog, sådant hade vi
praktiserat. Bålunda när även kreaturen
i stall och fähus fått nattfodret, som skulle
vara bättre om julafton än vanligt, om hö-
bos får och få, samt hö och hafre till hästar
och även bandhunden ej att förglömma
med goda ben och gröt och mjölk, så lade
vi oss och väntade på jul-afton.
Tröttheten efter allt juldastöket kunde ju göra
sig kännbar då man även beinner att utom

öfriga besvärigheter så skulle, några dagar
före jul skuras både golv och loft, samt
bjälkarnas. Järnstaket luggen blänkas svart-
glänsande och väggarna kalkas eller vitkitt-
as. Spännpapper under loftet begagnades in-
te. Allas högtidskläder, både husbonnsfolk
och tjänare, hade på ännu längre tid
innan städkets och strukits till julen.
Den kvällen som föregår själva julaften
alltså den 23 december om kvällen kallades
för "Lille julaften" och den 24 december
kväll var ju den som vi och alla kalla
för "Jul-aften". Men samma dag som
Lilla julaften inträffade om kvällen
koktes en del sovelvaror i en stor förtent
kettel på trefoten i köks-spisen. I spadet
och flottet lades, sedan sovel kokat län-
ge, tjocka skurna grovbröds-skivor, som

fingrs koka en stund, tills de blevo genom-
fyllda med flott och buljong. Dessa
grovbröds-skivor lades upp på fat, som fram-
sattes på stugbordet, på eftermiddagen, och
allt folket inböllades att äta "moliebröi" =
(doppa i gryta). Var och en tog för sig på sin
tallrik, och om någon ville ha sås, så stod
en förläggersked i fatet, att äsa bulljong-
spadet med, men någon annan kvälls-
mat bestods inte den dagen. Öfver i jula-
veckan varo drängar och mansfolk i gård
med att skära så mycket hackelse, på för-
lag att det kunde förslå julen över. Om
det var mildt och barjord, så skulle gårds-
planen räfsas, sopas och grusas om så be-
hövdes. Dagen efter Lille julafton, var ju
julaftonsdagen. Då var skara att smaka
av de åtskilliga sovel sorterna, till grovbröd

om förmiddags- och middags-målen, men
själv stor-middagen serverades alltid, om
kvällen, sen ute-sysslorna med kreaturen
avslutats och folket kunnit kläda om sig i
söndags-kläder, (tvätta sig och åtminstone delvis
kläda om sig.) Vi barn skulle badas och
leyta om skjortor och pigor och drängar, fin-
go varmt vatten i sina kamrarjämte bad-
karlor att tvätta sig i, samt tvål, såpa och
hand-dukar. Innan det blev mörkt fingo
de som hade skägg, passa på att raka sig,
så framt inte de kunnit med det dagen för-
ut, ty julottan var ej tid till sådana toaletter
bestyr. Så var ändligen lutfisk och grö-
ten kokt. Inte alltid var det lutfisk, ty om
vi kunde få bra färsk fisk från fisklägen
genom häringer eller gubbar, som kommo
i byarne och såldo, så hade vi gärna sådan,

men lutfisken var ändå färdig och göm-
des till nästa helg-afton, ty de tre julaftnar-
ne: julaftonen Nyårs- och Trettonde-aftonen
begicks vad maten beträffade, på alldeles
samma och äldre brukligt sätt. Lutfish
fick den store fisken hela just därför att
den verkligen lades i lövträds-aska, (brännus-
aska) och vatten, varav blev en lut, liksom
man gjorde att rengöra smutsiga kläder med.
Minst 10 dagar måste fisken ligga i lut
och fick ombytats vatten flera gånger, ty
norrnärmen "Bot-skär", Grä-sef och vad
de hette, hade nog varit, nära sur eller halv-
rutten i solskenet på de norske klipporna
innan den sändes till Sverige. Sedan
en fin vit duk lagts på vårt vanliga stug-
bord och de två jula-ljuserna tändts, satte
Mor fram först något som kallades "förliten"

en liten bit av kokt hackskorv, en bit blod-
korv, en bit syltefläsk, tilldelat till var
och en på hans, hennes tallrik, samt
sött bröd. Hela familjen samt drängar
och pigor, kallades att sätta sig till bords.
Alla visste sin bestämda plats, som de
alltid haft. Wars och ens hornsked, med
initiativer på skedskäftet, lagda bredvid
kniv och gaffel. Hög tidlig tystnad inträder.
War och en tiger och gör sina reflektioner,
till dess, sin stor, med sammanknäpp-
ta händer, uppmärksam, antingen minst-
pigor, eller någon av oss barn blivit så
stor, att vi kunde läsa bordsbönen: I Jesu
namn till bords vi gå, välsigna Gud den
mat vi gå, amen. Den bönen läste jag
vid middagsbordet dagligen, om vardagar
långt innan jag kunde läsa i bok.

Tillhör. Om Julaseder förr och nu.

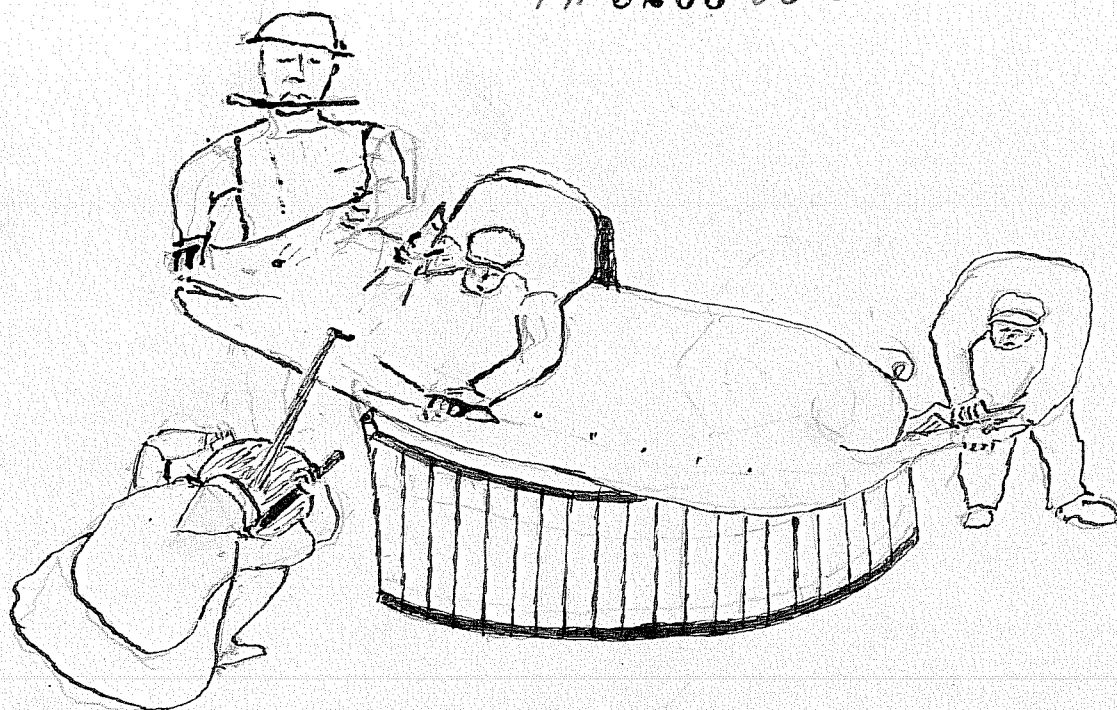
ACC. N:R M. 30.

30.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Efter som mina sysskon väste till, så fingo
de överta bords-läsnngen. Nu äts först för-
biten och derefter lutfisken, samt om någon
beskagade taga den av min Far erlejudna
beämning "fiska-super", som den kallades.
På julabordet fanns, till förbiten, kokta
rödlor och ättika och socker, kryddor,
malen peppar, malen, kanel, senap, salt.
Mycket besvär var det att mala kryddorna,
i synnerhet malningen av senapen.
Ett fat med något svagdricka och $\frac{1}{6}$ liter
 $\frac{1}{2}$ kvarter senap och en svarvad järnkula,
9 centimeters storlek, lades i fatet, och övers
detta, ett annat fat, ty lukten av den kross-
ade senapen gick så starkt i näsan på den
som "mol", att ögonen rann, och outhärd-
ligt annars om ej skyddet genom det övre fatet
funnes. Det fordrades försigtighet för att

M. 9265:30a

Om man kunde få en svag föreställning om hur det gick till i den tid då det aldrig bedövades svinen vid slagten.

få senapslodjt att svunga rundt i fatet,
så att inget det gick tvärs över emot andra
sidan ty då gick fatet sönder och allt inne
hållet trass ju ut till intet. Senapen
borde vara mycket stark, så att ögonen rinner
på fisk-~~ätare~~ och i synnerhet fruntimer
och oss barn. Hushållerskan visste
särskilt kneps dertill. Fruntimern och vi
barn bjödos en aldrig berämnad eller något
slags spritdryck. Den julaktom var
också risgröten en ständigt rätt och hade
nog haft som föregångare i början av 1800-tal
den gamla svenska korngrönsgröten.
Kär risgröten efter timtals kokning
och flitig omröring, äntligen lyftes av
elden och förklarades kökt, så östes den
upp i stora porcelins-skålar. Bland kryd-
der som inkoktes i gröten var stora kanel

— bärkar, socker, en mandelkärne (Den kom
fick den på sin talrik vid bordet, ansågs bli-
giftinnan västa jul.) Då så Mor lles
någon annan öst opp gröten, skulle vi bam,
som blivit så stora. Komma ut i köket och
skrapa av den "scovan" som fastnat på
botten i gröt-katteln, en gulbrun, mjuk
skova, som var lätt att skrapa av med
våra hornshedar, och var på samma gång
vår största förtjusning i välsmak.
Om Julaftonen brukades på grund av stäm-
mens helgd, i allmänhet, in ett skämtande,
med grätrion och skratt, men på de andra
kvällarne, Nyårs- & Trettondedags, då även ris-
gröt äts, förekom ofta skämtan mandeln.
— Vår jag och min förste syster blivit så
stora att vi kunde själva reda oss, fingo vi
en stol till bord, och pallar att sitta på,

och äta av samma rätter, på små tallrik-
ar och med små nya hornskedar, ta i ett
litet grötfat som var vårt, och med ett ljus
på stolen (bordet). Efter måltiden läste en
av oss: "För mat och dryck, Dig vare lov o Gud,
lär oss i tro att hålla Dina bud, amen".
Därefter delade Mor ut äpplen och nötter,
hemmaplockade svenska hasselnötter, men
vi åtvarorades att inte kasta nötskalen på
golvet. Golvet var nyskurat, och allt folket
kom därför in slugen på bara strump-
sockarne och då skulle nötskalen orsaka
ont i fötterna, om man trampade på skallet.
Vi hade satt av tofflor, träskor, stövlar eller
fotbeklädnad i garstun och i köket. Mattor
trasmattor voro lagda på vissa ställen, men
ej överallt. Inga gardiner av något slag,
begagnades för fönstren. Om Julaftonen

efter måltiden, togs fram den store Biblen, och Mor eller någon av de yngre, läste högt, om Jesu födelse, flera kapitel och då påbjuds tyfstrad. Vi voro ej oppe längre än till klockan 10 på kvällen, ty julottan brukade vara kllockan 4- a 5 i den tiden och den skulle alla som kunde, bevista, endast nödig gårds-vakt fick ta vård om barn och allt. Jag hörde nog efter som jag väste opp, hur min Mor och min Mormor berättade om julaserder, att det skulle i vissa andra gårdar, sättas ut ett fat gröt om julaften, Till "Goa-nissen" och flera gulbeor gingo ut i julaften och tittade genom stugfönstren både hemma och på de andre ställen i byn. De personer som då skulle dö under kommande året, syntes sitta vid bordet, men utan huvud. Gruseliga djur, såsom "Glo-son", vilken sprang mellan benen

på "års-gångaren", ifall han ej passade sig,
och tyckades "kon komma emellan benen
på års-gångaren", så vidgade hon ut sig så
hastigt att han sprack genast. Vidare hörde
"års-gångaren" hur liarne skramlade mot ste-
narne, om det bleve miss-växt eller torka,
men susade liarne vitsch över den ymnige
säden så bleve god gröda. En års-gångare,
skulle fasta hela den dagen, innan han gick
ut om natten, och så skulle han gå i alla
tre jula-nätterna, julafton, Nyårs och Trettonde
aftnar klockad 12 om natten.
Eftersom Väsby och Wikens socknar i
all min tid hört tillsammans, så skulle
de ju ha "Ottisång" även i Wikens kyrka
om jul, men jag tror att det ändå varje år
var julofta i Väsby kyrka juldagens
morgon och ottisång och aftonsång fick

omväntla på de andre kvällar och morg-
ne, med Vikens socken, som ju var an-
församling. Wänhigen till klockan 5 om
morgonen var otlosången utlyst i Kärby,
så att de, som hade lång kyrkoväg, måste
resa ur bädd klockan 3 på morgonen. Jag
och mina Föräldrar, som alltid bodt i
kyrkobygn och således inte hade långt att gå,
behöfde ej köra till kyrkan, men många av
dem långväga. Körde och höll då med
hästar och vagn eller släda ("kana") i präst-
och klockare-gårdarne. Prästens och kloc-
karns drängar skulle stå för ringningen
till alla Guds-tjänster i kyrkan, och skulle
förste gång ringas en timme före tjänst-
en med stor klockan och med lilla kloc-
kan $\frac{1}{2}$ timme före tjänsten, och vid samma
ringningen med bägge klockorna på utlysta

klockslaget, eller när prästen ankommit.
På långt jag minns, var tillströmningen stor
och trängseln besvärlig, både vid öfter och
aftonsångs. Gudstjänster. Kyrko-orgelns hjäl-
ptranspore hade i uppdrag att tända ljusen,
stearinljus, i stolar, kronor och fönster, men
2 tjocka var ljus på altaret. Alla gårdar
utmed vägen, ställde de hemmarådande tän-
da ljus, 2 i vart fönster, att lysa kyrkfolket
som passerade förbi, oaktat många hade tänd
lykta med sig om det var mycket mörkt.
Men de ljusen i gårdarnas fönster måste
då vara stearinljus, ty talg ljusen kunde ej
brinna klart utan att knytas var 10de minut
annars runns de och rå ned och förintades.
Nu äro kyrkorna försedda med elektriskt
ljus, bilarne liksom, ävensom gårdarne ut-
med vägarne äro elektriska ljus uppsatta.

Det som aldrig syntes förr i världen är
en stor veranda och en stor dyrbart prydd
"Julagran", tänd för att visa öfverfolket det
vackra, ljusledningen och grannlåten inne
i rummen. Så får man inte numera höra
bjällorkklang eller "dombjällor"nas silvertoner
sen bilark, vid mörker, bortskrände häst-
skjutsarne, antingen skidför eller ej.
Efter hemkomsten från kyrkan, kunde möj-
ligen de hemmasittande, som skött om krea-
turen, få tillfälle att gå till högmässan,
ty det ringdes på rytt i kyrkklockorna in-
an denna började. Någon blers kvar från
otterängen. Egentliga högtidsnåltiden
om juldagen var då alla samlades till
till middagen, hemkomna från kyrkan. Då
förkom huvudsakligast samma rätter som
kvällen förut julafon. Men nu kunde hända

att ris-gröns-gröten var stekt och vi fingo smaka
den stora mag-vom-pölsan, stuvaren i skivor
och smör, flott, salt och kryddor. De andre jula-
dagarne återgicks till mera vardaglig kost.
Men Nyårs och Trettonde aftnar koktes lut-fisk
och risgröt igen. Aftonsång skulle också före-
komma en gång var jul. Folket voro temli-
gen stillsamma de sex dagar och kvällar
som nämnts, nemligen i julaftons dag, juldag,
Nyårs-aftonsdag och Nyårs-dag, Trettons aft-
ons-dag och Trettondedagen. Men de andre da-
garne och kvällarne hade vi många handa
lekar och skämt i hemmet. I trerum hade
vi ofantligt roligt med att spela rävatavla.
Juladuken togs av bordet antingen det var
omålat eller ej, men de flesta stugborden voro
omålade. Så skrevs eller ritade vi på bordet, våra
räva-tavlor, många sorter och räknade casino

med stora kritstreck och siffror, tjugtals lekar,
som numera ingen känner till, utan sådana
fornverlds-djåk som jag och "gelikar". Sällan
förekom jula-skjutande i min barndom,
men hade i mina Föräldrars ungdom 1845-
a/1850 varit mycket vanligt. Det berättas att
pojkar samlade sig i klunga och gjorde
sällskap i gårdarna, gård efter gård, avsköt
sina "puffertar" (ett slags korta små bössor,
som också kunde stoppas i fickan. Dessa
puffertar, ändå med knallhatt, laddades, och
gårdsfolket uppmanade pojkarne att hellre
riva över lerväggen under stugfönstret, och
taga av keret till förladdning, än papper som
de hade med sig i fickorna (i lommarna) så
vore det inte så eldhängt. Röka tobak var
ej så allmänt intill 1870-talet, då en slags
tobak som hette F. H. Höckums "Arligt och godt,"

var brukligt. Lika heller smas eller tugg-
tobak, var så vanligt, men som nu har
övergått alla gränser. Julklappar
var det aldrig någon fick på annat sätt,
än att den som ville ge något, så skulle
den inte visa vem han eller hon var, och
smugga sig till att kasta, eller i väl embal-
-erat paket, rulla in något på stuggor-
st och hastigt försvinna, ty man skulle
ej låta fånga sig, annars det just var
det inträffar, att den som fick julkl-
appen, skulle endast genom gissning, eller
efter längre tids förlopp kunna spåja ut,
från vem julklappen var skänkt.
Nu för tiden, innehåller man barnen så
mycket om julbarn med röda toppar,
därav, att barnen det har blivit några slags
ande-väsen, som komma utklädda i röd

leva och långt skägg, och delar ut julklapp-
arne, eller lägger dem lackade och förseglade,
vid vars och ens tallrik. Aldre folk har
åtminstone ingen gissning eller övervak-
ning, som i förra tidens julklappsmottag-
ande. Jag minns den första julklappen
adresserad till mig, och omkring Hårig, kunde
jag ju ej gissa något, men den anonyme, hör-
des öppna fardörrren, och gjorde något
buller, varföre han ej gick tillfälle att öppna
stugdörrren, utan slog paketet i väggen, och tog
till flykten. Genast skyndade drängarne och
min Far ut, men det var ej en lätt sak, att
i en hast få tofflor och träskor på fötterna
i mörke, och ute var kol-mörkt. Min Far
skyndade att tända lyktan med tranlam-
pan i. Vi hade då fosfor-tändstickor,
annars hade det tagit längre tid att tända,

men nu, endast ett ögonblicks verk. Utom
na kunde de inte spåra någon, ty det var in-
gen brä; men komma bakom gårdshuset
fingo de syn på en person, som ställt sig
vidt för en bred stolpe, häpp rak. Han trodde
aldrig att de skulle haft lyhta med sig,
och hade ämnat sig fram igen för att se
och höra på gissningarna. Men nu blev han
gripen och måste gå med in och få någon
traktering. En sup med tilltugg, (somat
smörgås ost och brännvin). Det befans
vara den ene drängens bror och julklassen
var en hommagjord leksaks-trögubbe som
jag skulle ha. Men detta sätt att
håsta anonymt in julklappar, kunde
även ibland äta ihjäl en förargelse
och skada, såsom till exempel: En, som
man tyckte då, galen läns-man, som hette

Falkman, hade annonserat i en tidning efter en fästernö eller fru. Detta ansågs såsom något oerhört vågstycke eller rent av skandal i den tiden. Han flydde rum i Wäsby Kloster-
gårds bonings-hus som då var över 60 alnar långt. En av kyrkovärdens 5 döttrar, hade hon lagt till hushållerska. Om Julaften skulle hon fästernö komma och helsa på. Länsman-
nen lammade hushållerskan, ett väl omvitt-
rat bylte ute i köket och underkättade henne att hon skulle, när det blev bra varmt och gott efter en stund, kasta in detta här bylte, på
ket, eller vad han kallade det, och det lovade
hon. Efter lång väntan, då inget bylte kom
inruellande. Så måste länsmannen gå
ut i köket och påminna om ärendet.
Jo, ho, hon hade gjort som han befalt, och på-
sat på, när det var bra fyr, och då slängt in

lyttet i den store järnkakelugnen. Då dörren
till kakelugnen öppnades syntes några av sil-
kefransarne efter den dyrbara schalen, som
ju skulle inkastats i stugan, när der blivit
varmt. Nu spryges väl något med tillredel-
sen av julklappar, men ofta lägges paketen
vid vägs och ens plats och namngivning och
endast för barnens skull kommer en utklätt
av husfolket och delar ut julklappar och det
ska ju likna det gamla anonyman. Men
om man på de flesta ställen, liksom hos oss,
gives inga julklappar, utan i stället är det jul-
granen som behängs med icke almindligt
granblåter utan även godsaker för barnen.
Även i sådana hus der inga barn finnas,
sättes likväl opp och klädes en julgran.
Ingen menniska visste om julgranen i
min barndom. Det högtidliga i julen, har

mer och mer försvunnit. Låke förekommer
allvarliga reflektioner eller bibelläsning
i familjerna nu för tiden. Jag vet huf-
vudsakligen i min närhet, som icke ens
har någon bibel, eller, radio, allhanda
roman, och "skönlitteratur", tidningar och
prickkataloger. Barnen få troligen först
höra talas om att det finns en Gud, när
de skola konfirmeras och en del folk var-
ken döper eller konfirmeras barnen före
än dessa själva, då de bliva vuxna, vilja
det ena eller andra. De andra helgeda-
garne Nyårs afton, Nyårs dag, Trettonafton
och Trettondagen hölls i min barndom
lika i helgd, som julafton och juldagen,
och man tycks de mest vara still för att
ställa till med allhanda kalas, danser
m.m. Kaffe och socker hade vi, varje

dag i min barndom, icke allenast om julk
utan alla dagar året rundt. Sockret var
fyrkantiga hakturns tjocka, omkring
6 tum kvadrater, med påstämplat "Rafi-
nad" (Landskrona) Ett ord som ingen då
förstod. Sockret var mycket hårdt och klipp-
tes sönder med ett slags saxlik tång i
små bitar. Toppsocker användes ej till the
eller kaffe, utan endast till "toddy", en bland-
ning av socker varmt vatten och cognak.
Det var skillnad på the koppar och kaffe-
koppar. Thekoppar voro större (som bulljong-
koppar nu) men kaffekopparne mindre i
den tiden. Tjenarne kunde få bytas vid
om julen att gå ut och hälsa på släkt, eller
andra tjenare. De flesta tjenarne på lands-
bygden voro Hallands-folk och många derfö-
r både släkt och bekanta med varandra, från

hemsocknar. Tjänarne tillätos också om jul
att någon dag bjuda till sig sina släktingar,
bekar, tingar och värmer, samt traktera dem
med östat och kaffe, hava lekstuga, synnerlig-
ast när vi och våra Föräldrar, voro på julakalas
borta på annat ställe. Men sedan 1890-talet
gjordes de fleste julakalaren om "Lille jul" eller
vid Fyndelmäss-tiden. Aldrig brukades, varken
i vårt hem eller i angränsande socknar, eller
annorstädes, att om julen fästa eller hänga upp
en hop guirlander, halmsjulor, schalor, dukar,
eller prydnader i taket (loftet). Men i Småland
brukas det i de fleste stugor, att uppsätta
länga bråkiga pappersguirlander under taket,
(panel-loftet) om jul, och dessa prydnader få
sitta kvar i flera månader fram på det nya
året. Lucia har aldrig firats men min
Mor berättade, att i hennes hem på 1850-talet

kom in en skara, som kallades för Stjärne-
prägarne, med en stjärna fäst på en stång,
och, om stjärnan tändes, kommer jag ej ihåg, men
mycket buller tillställdes och en ad. sällskapet
med clak mask och toppduva, skulle förstålla
judas Iscariot, samt gå omkring till de i stugan
boende och stöta i golvet med sin stav, skramla
med en singelbjällra och tigg penga som
han stoppar i en skinnfåring, vid bältet.
Jag vet ej om de fingo någon traktering.

Slutligen frågas Ad som ästad kommit
ändring eller bort-läggande av de gamle förlö-
derna och framkommit med andra nyare.
Härtill svarar jag att fackförenings-tyranniet
och till sist, alldeles säkert, den allmänna,
och lika röst-rätten, ty derigenom splittrades
icke alenast husbonde och tjänare, arbets-
givare och arbetare, utan även barn och föräldrar.

Som till exempel: Vi ha sex barn, tre
söner och tre döttrar. Dessa tre döttrar
gifte sig med bondsöner, de två, och den ena
tredja, med en fabriksarbetare. Dessa bo-
sätte sig i stad och fabriks-samhälle och
hålla icke något helligt på samma sätt
som vi gamle. De lät döpa och confirme-
ra barnen, men ha aldrig lärt dem läsa
bordsbön, eller bedja: Gud som haver barnen
här..... Nej, fotbolls-match, radio, biograf,
tidningar, romanböcker, fonograf-slag-däng-
er, hava de lärt. Vilja de flaga sig något
göra så måste de vara i fackförening och
consumenter der vi äro producerer, så-
des rösta emot oss, och när lika rösträtt
en diktatoriskt stiftar all lag, oss lantbo-
are och lantbrukare emot, så uppkommer
splittring och liknöjdhet. Vi bry oss således

icke mycket om, att hålla julen för stor och
helig högtid som i gamla tider. kyrkan
står enbart med gläsa åhörarskaran, nu på
landsbygden. Av våra tre söner, är endast en
lantbrukare och har hemmet. De två andra
äro vid handverk och fabrik. Således äro nära
alla barnen i fackföreningar och måste rösta
emot oss. Den sonen som har hemmet, är gift
med ett fruntimmer från Uppland, och hon håller
heller intet gammalt bruk i helgd, men der
emot allt nytt från sin hemtrakt.

Många exempel på skollärarnes och präster-
nas skuld till den andliga tillbakagången,
kunde påvisas, men endast ett får vara nog: Jag
bodde i närheten av prästen i många år. Hans
familjen var ofta hos mig. Han gav ut lärda böcker.
Han förklarade att Jonas i Gualfiskens buk,
var ett världshus der Profeten logade i tre

icke mycket om, att hålla julen för stor och
helig högtid som i gamla tider. Kyrkan
står ock med gläsa åhörarskärer, nu på
landsbygden. Av våra tre söner, är endast en
lantbrukare och har hemmet. De två andre
äro vid handverk och fabrik. Således äro näre
alla barnen i fackföreningar och måste rösta
emot oss. Den sonen som har hemmet, är gift
med ett fruntimmer från Uppland, och hon håller
heller intet gammalt bruk i helgd, men der
emot alltnytt från sin hemtrakt.

Många exempel på skollärares och prästers
nas skuld till den andliga tillbakagången,
kunde påvisas, men endast ett får vara bryt: Järn
bodde i närheten av prästen i många år. Hans
familjen var ofta hos mig. Han gav ut lärda böcker.
Han förklarade att Jönas i Kvalfiskens bek,
var ett världshus der Profeten logade i trä

lagar, att underveken var hypnotism och
att Christys uppväckt. Sathanas och att han
själv uppstod var naturligtvis "traditions-lögn-
ner" o. s. v. Men på predikstolen tordes han
ju ej komma med sådant, men då han
kunde anta att Kristus kunde giva judar-
ne ett tecken av så skämtsamt innehåll,
var bleve folkets Gudstjenst-firande.
Sålunda kan Julasederna omvändas från
ena generationen till den andra i framtids
gång. Att detta världskriget kommer
att utplåna Julaseder som senare kanske al-
drig onera tagas i bruk, eller ock orsakar
nya tvångs-seder som få fortgå, torde inte
vara så omöjligt.